1. Schilderij van Poul Klingenberg (1615-1690) de leider van het Deense diplomatenteam in Breda. Hij zette de postdienst van Denemarken op en zou daar schatrijk mee worden. Uiteindelijk zou hij in armoede sterven. (bron: ENIGMA, Museum for post, tele & kommunikation, Kopenhagen)

Een diplomaat en een Duitse koopman. De Deense onderhandelaars bij de vredesbesprekingen in Breda

door
Michael Bregnsbo

De buitenlandse politiek van Denemarken in de periode voor 1665

De omvang van de Deense staat was in de zeventiende eeuw veel groter dan het hedendaagse Denemarken. Behalve het koninkrijk Denemarken, bevatte deze staat het koninkrijk Noorwegen, de hertogdommen Sleeswijk en Holstein, de Noord-Atlantische eilanden IJsland, Groenland en de Faeröer eilanden en enkele kleine koloniën in India, het Caribische gebied en Afrika. De buitenlandse politiek van Denemarken kenmerkte zich door heftige en langdurige conflicten met Zweden over de beheersing van de Baltische zee. Deze zee was erg belangrijk voor de handel van de West-Europese mogendheden: zowel Engeland als de Nederlanden waren afhankelijk van deze regio voor de import van strategisch belangrijke goederen zoals graan, hout, hennep, koper en salpeter. Alle handelsschepen naar en van de Baltische zee moesten de Sont passeren, een passage de Denen beheersten. Zij konden aan de passerende schepen een tol opleggen, de zogenaamde Sonttol. Daarom was de Sont internationaal van groot belang en een Deense blokkade van deze doorgang zou direct gevolgen hebben voor de westerse mogendheden. Dat was de drijfveer van Nederland om de machtsbalans in het Baltische gebied te handhaven en te voorkomen dat of Zweden óf Denemarken te machtig en invloedrijk zou worden. De Nederlanden speelden een belangrijke rol in de buitenlandse politiek van Denemarken.

De Deense dominantie over de toegang tot de Baltische zee werd tijdens de Deens-Zweedse oorlog van 1643-1645 een fatale slag toegebracht. De Deense staat raakte daardoor in een kwetsbare en geïsoleerde positie. In een poging hun positie weer te versterken, sloten de Denen in 1649 een bondgenootschap met de Nederlanden omwille van militaire hulp en de handel in de Baltische zee. In het jaar 1657 brak er een nieuwe Deens-Zweedse oorlog uit en Denemarken dacht deze oorlog te kunnen gebruiken om de Zweedse invloed terug te dringen. De Deense regering onderschatte echter de kracht van het Zweedse leger. Het land werd spoedig, nadat het was veroverd, bezet en geplunderd door Zweedse troepen. De regering was daarna genoodzaakt een zeer onvoordelige vrede met Zweden te sluiten in het jaar 1658. Denemarken moest een derde deel van het grondgebied afstaan aan Zweden. Dit waren de provincies Scania, Halland en Blekinge, die alle drie gelegen waren aan de oostelijke kant van de Sont. Omdat het Deens-Nederlandse bondgenootschap van 1649 alleen defensief was en Denemarken de agressor was, werd de militaire alliantie niet geactiveerd. Vanuit de Nederlanden bekeken was de uitkomst van de oorlog positief voor de machtsbalans, omdat geen enkel land nu meer een monopolie had op het toezicht op de scheepvaart door de Sont. Deze verdeling van de machtsbalans gold echter voor zowel Denemarken als Zweden. In het jaar 1658 pakte Zweden de oorlog met het

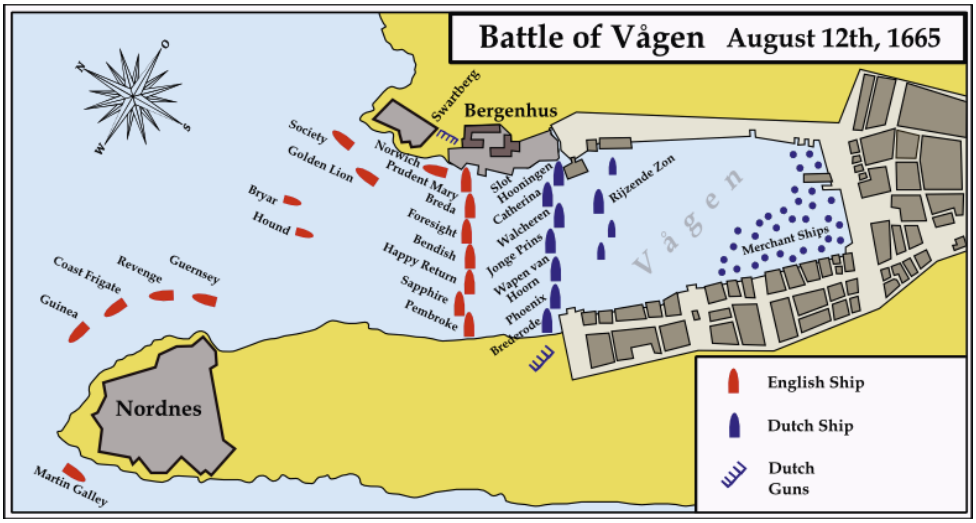

2. Slag in de baai van Bergen op 12 augustus 1665. De Denen werken in het geheim samen met de Engelsen om de rijke Nederlandse koopvaardijvloot van 60 schepen te veroveren. De buit zouden ze daarna gelijk verdelen. Het plan mislukt echter door het taaie verzet van de Nederlandse schepen en hulp vanuit het fort van Bergen. Het brengt de Denen daarna in een moeilijke positie. Reconstructietekening en schilderij van Arnold Bloem uit 1670. De HMS Breda is één van de Engelse oorlogsschepen die mee doen aan de aanval. Dit schip krijgt in 1660 deze naam als herinnering aan de Declaratie van Breda. De Engelse koning Karel II stelt deze declaratie in het zelfde jaar op. Hij doet hierin een oproep aan de Engelsen om hem weer als wettige koning te erkennen. (bron: Wikipedia)

verzwakte Denemarken opnieuw op. Het doel van deze oorlog was het hele land blijvend te veroveren. De Nederlanden echter in en verdreven de Zweedse troepen van het Deense grondgebied. De provincies ten oosten van Sont bleven echter Zweeds.

Hiermee was het voortbestaan van Denemarken als een zelfstandige staat geborgd. De prijs die ze hiervoor moesten betalen was een grote afhankelijkheid van Nederland op politiek, financieel en economisch gebied. In de jaren '60 van de zeventiende eeuw keek de Deense staat aan tegen een dilemma: aan de ene kant wilde Denemarken zich ontworstelen aan de Hollandse dominantie, maar aan de andere kant kon het land niet zonder het bondgenootschap met de Nederlanders vanwege de voortdurende Zweedse dreiging. Daarom kozen de Denen in 1661 voor een geleidelijke losmaking van de banden met de Nederlanden door het sluiten van een verdrag met Engeland en twee jaar later met Frankrijk.[1]

Denemarken en de Tweede Engels-Nederlandse Oorlog

De bondgenootschappen met zowel Engeland als de Nederlanden plaatsten Denemarken in een lastige positie bij de uitbraak van de Tweede Engels-Nederlandse Oorlog in het jaar 1665. Omdat Engeland de agressor was hoefde Denemarken dit land niet te ondersteunen, maar Nederland vroeg juist wel om Deense militaire bijstand vanwege het van kracht zijnde defensieve verdrag.

Denemarken had echter een duidelijk eigen belang dat gericht was op het verzwakken van de Nederlanden en aarzelde daarom de gevraagde militaire ondersteuning te geven. Toch durfde het land niet zo maar het bondgenootschap op te zeggen en over te gaan naar het Engelse kamp. In plaats van een duidelijke keus werd er een bedenkelijk plan beraamd met de Engelsen en een geheime deal opgezet. Als een rijk beladen Hollandse handelsvloot van veertig schepen afkomstig uit Batavia zou gaan ankeren in de haven van Bergen in Noorwegen in de zomer van 1665, zouden Engelse oorlogsschepen de handelsschepen aanvallen in de haven van de Bergen. Een havenstad in Noorwegen die onder het gezag van de Denen viel. De Denen zouden zich eigenlijk genoodzaakt moeten voelen om deze aanval op hun neutraliteit te weerstaan, maar de deal was dat de kanonnen van het fort bij de haven zouden zwijgen. Denemarken zou na de aanval zeker heftig protesteren tegen deze inbreuk op hun neutraliteit, maar alleen voor de vorm. Na de aanval zouden de Engelse en de Deense koning de buit gelijk verdelen. Het plan was riskant en verraderlijk, maar het zou de twee koningen aanzienlijke rijkdommen opleveren. Het plan mislukte echter, omdat het bevel dat de kanonnen niet mochten schieten te laat in Noorwegen aankwam. Toen de Engelse oorlogsschepen hun aanval op de Hollandse handelsvloot inzetten in de haven van Bergen, gaf de commandant van het fort, die niets wist van de geheime overeenkomst, het bevel dat de kanonnen van het fort terug moesten schieten. Na vier uur van gevechten en grote verliezen moesten de Engelsen zich terugtrekken, zonder dat ze iets hadden kunnen bereiken.

Het geheime plan faalde dus opzichtig en Denemarken kwam in een ongemakkelijke situatie terecht. In oktober 1665 sloot de Deense koning Frederik III daarom een bondgenootschap met de Engelsen dat hem verplichtte hen bij te staan in hun oorlog met de

1 Fabricius, 'De politiske Forbindelser', 84-102, Jespersen, 'Rivalry without Victory', 162-172, Jespersen, '1648-1720', 39-102, Tjaden,'The Dutch in the Baltic', 65-108.

Nederlanden. Hij deed dit echter alleen op de voorwaarde dat de Zweden ook zouden toetreden tot dit bondgenootschap. Dat bleek niet het geval en alliantie werd opgezegd. Uit angst voor een isolement sloot Denemarken zich in 1666 aan bij de Nederlanden. Als tegenzet publiceerde Engeland een pamflet over de geheime overeenkomst van Bergen. Dit pamflet was erg beschamend voor de Denen, maar het had toch geen grote gevolgen door de bescherming die het Nederlandse bondgenootschap hun bood.[2] Het seizoen voor zeevaart was dit jaar voorbij en er waren geen directe vijandelijkheden tussen Denemarken en Engeland voor het afsluiten van de Vrede van Breda op 31 juli 1667.[3]

De doelstellingen van de Deense onderhandelaars in Breda waren het verzwakken van de Nederlandse dominantie in de gebieden rond de Baltische zee én het beschermen van hun land tegen Zweedse agressie. Deze twee doelstellingen conflicteerden eigenlijk met elkaar, omdat Denemarken de Nederlanden nodig had als bescherming tegen de Zweedse agressor. Daarom was het niet in hun belang om de Nederlanden te veel te verzwakken. Bovendien hadden de Denen een serieus probleem met hun internationale geloofwaardigheid nadat de Engelsen het dubbelspel van Bergen in een pamflet hadden gepubliceerd.[4] Daarnaast waren er andere, meer concrete Deense doelstellingen als oplossing voor openstaande Engels-Deense conflicten over douanezaken, private schulden en eigendommen die tijdens de oorlog waren geconfisceerd. Bovendien wilden ze de Orkney en de Shetland eilanden terug hebben die in het jaar 1468 waren verpand aan de koning van Schotland en nooit waren teruggeven. Ten slotte wilden ze een officiële intrekking door de Engelsen van het pamflet over het dubbelspel van Bergen.[5]

Het Deense diplomatenteam in Breda bestond uit twee personen: Peder Charisius, de permanente vertegenwoordiger van Denemarken in 's-Gravenhage sinds 1651 en Poul Klingenberg, een in Duitsland geboren koopman die in dienst was van de Deense regering. Hun achtergronden en carrières verschilden van elkaar, maar ze hadden één ding gemeen. Beiden waren van niet-adellijke afstamming. Charisius werd echter al in 1659, dus ruim voor de vredesonderhandelingen in Breda begonnen, in de adelstand opgenomen. Klingenberg kreeg pas in 1669 zijn toetreding tot de adel.

Peder Charisius

Peder Charisius (geboren 20 mei 1608, overleden 16 januari 1685) was de zoon van een rijke Deense jurist, overheidsdienaar en diplomaat. Hij studeerde ongeveer twintig jaar in het buitenland en volgde onderwijs aan verschillende universiteiten, waaronder die van Leiden tussen 1633-1634. Hij keerde uiterlijk in het jaar 1647 terug in zijn geboorteland. De Deense adel had een dominante positie in deze periode. Er was echter een netwerk in en rond het hof actief dat de invloed van de adel wilde terugdringen. Het waren waarschijnlijk personen uit deze groep die hun invloed gebruikten om Charisius de aanstelling van permanent ambassadeur van Denemarken in Nederland te bezorgen in het jaar 1651. De bereisde Charisius leek aan alle voorwaarden te voldoen voor de diplomatieke dienst en hij zou zijn aanstelling in 's-Gravenhage achttien jaar behouden.

Alhoewel de Nederlanden belangrijk waren voor de Deense veiligheid, was zijn rol als diplomaat eerder bescheiden. Tijdens de voor Denemarken cruciale onderhandelingen in 1659-1660 over Nederlandse steun en militaire interventie tegen de Zweedse agressie,

3. Portret van de Deense diplomaat Peder Charisius (1608-1685). Charisius is tussen 1651 en 1669 permanent afgezant van de Deense kroon in 's-Gravenhage. Hij maakt deel uit van de Deense diplomatenploeg in Breda. (bron: The Museum of National History, Frederiksborg Castle, Hillerød)

onderhandelingen die plaats vonden in Nederland, traden andere diplomaten op de voorgrond. Charisius speelde bij deze besprekingen een ondergeschikte rol. Dit was ook het geval bij de onderhandelingen van 1666 die vooraf gingen aan de oorlog met de Engelsen en de vredesonderhandelingen in Breda. Bij de laatste twee besprekingen speelde de buitengewone afgezant Poul Klingenberg de hoofdrol bij de Denen.[6]

Charisius was blijkbaar goed in het verzamelen van informatie, maar hij miste flair aan de onderhandelingstafel. Zijn terughoudend gedrag kan echter ook hebben te maken met het feit dat Denemarken helemaal afhankelijk was van de Nederlanden. Als er belangrijke Deens-Hollandse besprekingen op de agenda stonden, stuurde de koning bijzondere gezanten met meer politiek gewicht. Bij de onderhandelingen van 1659-1660 stuurde de koning daarom twee adellijke adviseurs: de hoge ambtenaar Otte Krag en Godske Buchwald, afkomstig uit de adel in het hertogdom Holstein. De koopman Poul Klingenberg vertegenwoordigde het land in 1665-1666 en in 1667.

2 Een ware Deductie.
3 Bregnsbo, 'An Attempted Armed Robbery', Bøggild-Andersen, *Hannibal Sehested*, II, 364-372 & 454-486, Fabricius, 'De politiske Forbindelser', 102-105, Jespersen, '1648-1720', 102-106, Laursen, *Danmark-Norges Traktater*, 1-225.
4 *Een ware Deductie.*
5 Laursen (ed.), *Danmark-Norges Traktater*, 199-200.
6 Heiberg, 'Peder Charisius'.

Poul Klingenberg

Poul Klingenberg (geboren 18 oktober 1615, overleden in 1690) werd geboren in Hamburg als de zoon van een koopman.[7] Zijn leertijd bracht hij door bij de rijke Hamburgse handelaar Albert Baltser Berns. Hij zou later diens schoonzoon en zakenpartner worden. Baltser Berns was een grote kredietverlener voor de Deense kroon. In 1652 verhuisde Klingenberg naar Kopenhagen om daar de belangen van het bedrijf te behartigen. Al het jaar daarop verkreeg hij de post van Algemeen Postmeester *(generalpostmester)* voor het koninkrijk Denemarken en de hertogdommen Sleeswijk en Holstein. Hij verkreeg een monopolie voor de postbezorging in deze gebieden voor de periode van dertig jaar. Deze benoeming gebruikte hij als een goudmijn voor het vullen van de eigen portemonnee.[8]

4. Schilderij van Elisabeth Berns (1637-1663), de echtgenote van koopman en diplomaat Poul Klingenberg. Via haar vader krijgt hij toegang tot een groot kapitaal en een internationaal handelsnetwerk. (bron: ENIGMA, Museum for post, tele & kommunikation, Kopenhagen)

Ondanks zijn niet-adellijke status kon hij in 1655 toch toetreden tot de admiraliteit van Denemarken. Toen er in 1657 oorlog uitbrak tussen Zweden en Denemarken namen hij en vier andere buitenlandse kooplieden het op zich om de Deense marine en leger te voorzien van munitie, textiel en andere goederen. Hierdoor groeide zijn politieke invloed en kon hij deelnemen aan de onderhandelingen met buitenlandse diplomaten tijdens de oorlog van 1658-1660. Door zijn uitgebreide handelsnetwerk werd hij gezien als de juiste persoon om in 1665 en 1667 naar de Nederlanden te reizen als gezant.[9] Denemarken was in een penibele positie beland en het was nodig dat het vertrouwen in het land terug werd hersteld en er vele andere zaken waren die aandacht behoefden of juist moesten worden 'vergeten'.

De Vrede van Breda en de nasleep voor de Deense diplomaten

Er kwam een oplossing in Breda voor de Engels-Deense zaken op het gebied van douane, private schulden en geconfisceerde eigendommen. De Deense onderhandelaars vingen echter bot voor het terugkrijgen van de Orkney- en de Shetlandeilanden. Ook het pamflet over het verraad van Bergen werd door de Engelsen niet teruggenomen. Koning Frederik III was niet gelukkig met de uitkomst van de onderhandelingen voor zijn land, maar accepteerde de resultaten uiteindelijk toch en ratificeerde het verdrag.[10]

Ondanks het magere resultaat van de onderhandelingen voor Denemarken werd de inbreng van Klingenberg - overdreven- geprezen. Hij schoof zichzelf als vredesbrenger naar voren in een in het Latijn opgesteld lofdicht door de pastor Hans Olsen (gelatiniseerd in Johannes Olavius) om zijn sociale positie te verbeteren.[11]

Het gedicht bevat ondermeer de volgende inhoud:

Ad illustrem et generosum Dominum	*Aan de aanzienlijke en voorname heer*
Dn. Paulum Klingenbergium	*De heer Paul Klingenberg*
Augustissimi Regis Daniae et Norvegiae,	*Van het meest gezegende koninkrijk Denemarken en Noorwegen*
In admiralitate consiliarum, et nuper	*Lid van de admiraliteitsraad en onlangs nog*
Bredae super tractatu pacis, Legatum plenipotentiarium....	*Buitengewoon gezant bij de Vrede van Breda*
Asserat augusto tua me facundia Regi,	*Ik hoop dat Uw welsprekendheid me dicht bij de koning brengt*
Teque authore meam Pierin ille legat	*En dat hij op uw verzoek dit gedicht zou lezen...*
Quae tantae pacis conciliator habes	*Want U bent de bemiddelaar van zo'n grote vrede*
Nam tu, tu nobis divinam quaerere pacem	*U hebt voor ons de goddelijke vrede gezocht*
Et bellum in cursu sistere	*En oorlog tot een einde gebracht*
Et Regis dudum est fida ministra sui	*Hij was lang de trouwe dienaar van zijn koning*
Hinc ori commissa tuo pax publica mundi est	*De vrede van de wereld was toevertrouwd aan jouw mond*
Credidit Europae se tibi tota salus	*De redding van Europa gaf zich aan jou over*
Tot Regum proceres inter te Breda stupebat	*Breda was er over verwonderd dat jij, tussen zo vele aanzienlijken van koningen*
Tam gravia et patrio Principe digna loqui.	*Zo waardig en gewichtig sprak voor de heerser van je vaderland*
Bella minabatur Tamesis, crudelia Britto	*The Thames dreigde met oorlog, de bloeddorstige Engelsman*
Saeviit, atque animo sanguinolentus erat.	*was verwoestend met wreedheid*
Haerebant odiis Bergarum incendia longis	*Vuren in Bergen voegden zich bij lang bestaande haat*
Spumabatque omnes illa repulsa minas...	*En deze terugslag deed alle dreigingen opschuimen met woede*
Te Klingenbergi furiis opponere tantis	*Jij Klingenberg stond op tegen deze dreigingen*
Tu potes, inque ipso limine bella necas.	*En op het laatste moment stopte jij oorlogen*
Tu patriae causam, contra convitia mundi	*Jij pleitte voor de zaak van ons land tegen de verwijten van de*
Asseris....	*wereld*
Post domitum Martem iam Klingenbergius Heros	*Nadat de held Klingenberg Mars bedwong*
Invenit in media quod quoque pace domet	*Zal hij iets nieuws vinden dat hij - ook tijdens vrede - in orde kan krijgen.*
Johannes Olavius pastor Rhandrusiensis	*Hans Olsen pastor in Randers*
Randrusii 28 Januarii 1668.	*Randers 28 januari 1668*

7 Heiberg, 'Poul v. Klingenberg'.
8 Lauridsen, *Marseliskonsortiet*, 167-172, Madsen, 'Et nyttigt og gavnligt Postværk', 240-288.
9 Lauridsen, *Marseliskonsortiet*, 132-152 & 172-182.
10 Laursen, *Danmark-Norges Traktater*, 207-225.
11 Lauridsen, *Krig, købmænd og kongemagt*, 203-207.

Net zoals de achtergrond van de geleerde carrièrediplomaat Charisius en die van de in het buitenland geboren koopman en speciale dienaar van de Deense Kroon van elkaar verschilden, zo zou hun latere levensloop van elkaar verschillen. Het verdere leven van Charisius vertoonde niet veel drama. Na zijn terugkeer naar Denemarken in 1669 werd hij benoemd tot gouverneur van een provincie en hij zou in 1672 grootgrondbezitter worden.[12] Klingenberg had nog veel kredieten uitstaan bij de Deense kroon. De kroon compenseerde hem en andere crediteuren met landgoederen die eerst tot de kroon behoorden. De kroon bepaalde echter helemaal zelf de waarde van deze landgoederen. En alle goede wensen voor de toekomst die waren uitgesproken door de hiervoor al genoemde pastor-dichter kwamen eigenlijk niet uit. In de vroege jaren '80 van de zeventiende eeuw, toen de Deense kroon zich politiek en financieel had hersteld, werd er een onderzoekscommissie ingesteld om de afrekeningen van voormalige crediteuren van de kroon na te lopen op mogelijke fraude. De commissie vond een dossier terug uit 1642, waaruit naar voren kwam dat de schoonvader van Klingenberg betaald was voor de import van zout uit Spanje. Dit zout was schijnbaar nooit afgeleverd en Klingenberg werd als erfgenaam verantwoordelijk gehouden. Hij werd veroordeeld tot het terugbetalen van een enorm bedrag. Dit richtte hem te gronde en hij stierf als een arm man.[13]

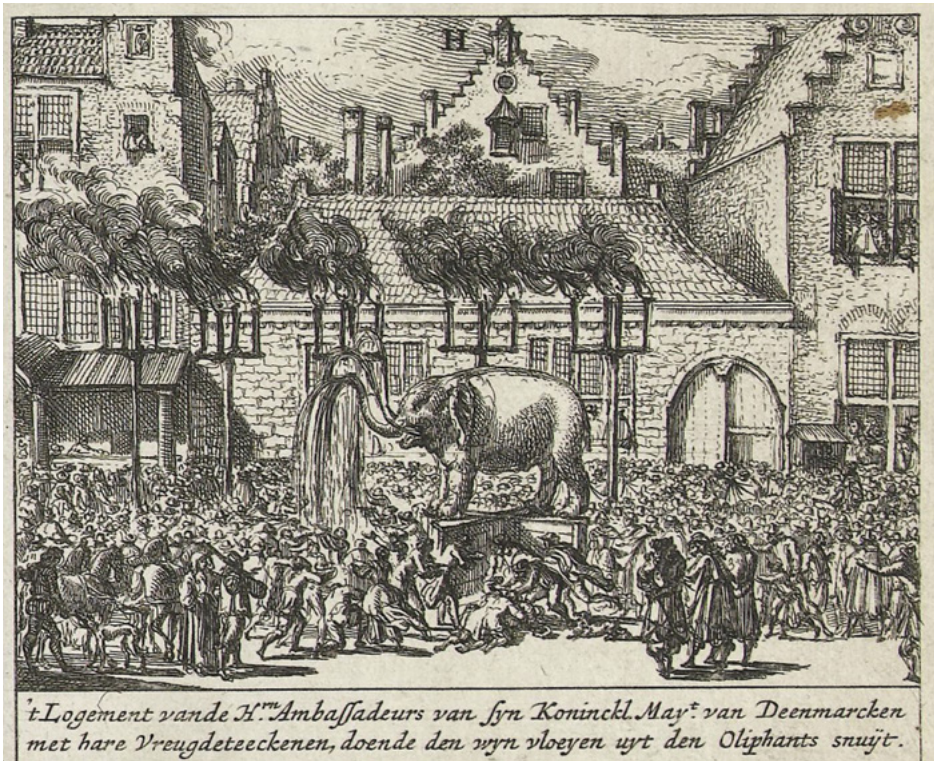

5. De Deense diplomaten Peder Charisius en Poul Klingenberg verblijven met hun staf tijdens de onderhandelingen in het hofhuis Montens te Breda aan de Veemarktstraat. Dit is nu het bisschoppelijk paleis. Voor het huis staat op 24 augustus 1667 een fontein in de vorm van een olifant. Wijn spuit uit zijn slurf. De Orde van de Olifant is de hoogste Deense ridderorde. De orde is ingesteld door de Deense koning en de leden dragen als sieraad een olifant met op de rug een gevechtstoren. (bron: Atlas van Stolk, Rotterdam)

BRONNEN en LITERATUUR

Geraadpleegde literatuur

- Bregnsbo, Michael, 'An Attempted Armed Robbery Gone Wrong. Denmark-Norway in the Anglo-Dutch War 1665-1667', Raymond Kubben (red.), *Ginder 'tvreêverbont bezegelt. Essays over de betekenis van de Vrede van Breda 1667* (Breda, 2015) p. 162-173.
- Bøggild-Andersen, C.O.: *Hannibal Sehested. En dansk Statsmand*, vol. 2 (Aarhus, Jysk Selskab for Historie/Universitetsforlaget i Aarhus, 1970).
- *Een ware Deductie van alle het gepasseerde tusschen Z. Maj. van Groet Brittaignen ende den Koningh van Denemarcken; met een Declaratie van Orloogh tegens den gezeyden Koningh. Na de Copye tot* (London, 1666). Ook in een Latijnse en Duitse versie.
- Fabricius, Knud, 'De politiske Forbindelser', Knud Fabricius et al. (red.), *Holland Danmark. Forbindelserne mellem de to Lande gennem Tiderne*, vol. 1 (Copenhagen, Jespersen og Pios Forlag, 1944).
- Heiberg, Steffen, 'Peder Charisius', *Dansk Biografisk Leksikon*, 3rd edition, Svend Cedergreen Bech (red.), (Copenhagen, Gyldendal, 1979-1984).
- Heiberg, Steffen, 'Poul v. Klingenberg', *Dansk Biografisk Leksikon*, 3rd edition, Svend Cedergreen Bech (red.), (Copenhagen, Gyldendal, 1979-1984).
- Jespersen, Knud J.V., 'Rivalry Without Victory. Denmark, Sweden and the Struggle for the Baltic, 1500-1720', Göran Rystad et al. (eds.), *In Quest of Trade and Security. The Baltic in Power Politics 1500-1990*, vol. I (Lund, Lund University Press, 1994) p. 137-176.
- Jespersen, Knud J.V. '1648-1720', Carsten Due-Nielsen et al. eds.: *Revanche og neutralitet 1648-1814. Dansk udenrigspolitiks historie*, vol. 2 (Copenhagen, Danmarks Nationalleksikon, 2002).
- Lauridsen, John T., *Marseliskonsortiet. En studie over forholdet mellem handelskapital og kongemagt i 1600-tallets Danmark* (Aarhus, Jysk Selskab for Historie, 1987).
- Lauridsen, John T., *Krig, købmænd og kongemagt – og andre 1600-tals studier* (Copenhagen, Det kongelige Bibliotek/Museum Tusculanums Forlag, 1999).
- Laursen, L. (red.), *Danmark-Norges Traktater 1523-1750 med dertil hørende Aktstykker*, vol. 6 (Copenhagen, G.E.C. Gad, 1923).
- Madsen, Otto, 'Et nyttigt og gavnligt Postværk', *P & T's historie*, vol. 1 (Copenhagen, Generaldirektoratet for Post og Telegrafvæsenet, 1991).
- Tjaden, Anja, 'The Dutch in the Baltic, 1544-1721', Göran Rystad et al. (eds.), *In Quest of Trade and Security. The Baltic in Power Politics 1500-1990*, vol. I, (Lund, Lund University Press, 1994) p. 61-136.

12 Heiberg, 'Peder Charisius'.
13 Lauridsen, *Krig, købmænd og kongemagt*, 262-292.
14 Fabricius, 'De politiske Forbindelser', 104ff., Jespersen, '1648-1720', 106, Jespersen, 'Rivalry without Victory', 164-172.